

Volt-e amerikai évszázad?*

Kevés olyan esszét írtak, amelyek bizonyos szempontból annyira profetikus volt, illetve amelyeknek a címe annyira beköltözött a történetírás és a közgondolkodás mindennapjaiba, mint Henry R. Luce 1941 februárjában megjelent, *Az amerikai évszázad* című tanulmánya. Ez a közepesen hosszú cikk a *Life* magazinban látott napvilágot, még az Egyesült Államok szempontjából békeidőben, és arról próbálta meggyőzni jelentős olvasótáborát, hogy az amerikai nemzetnek felelősségteljes küldetése van a világban. Luce szerint az amerikai világnézet és erő együttesen kellő alapot adott arra, hogy az Egyesült Államok meghatározó mértékben befolyásolja a világot. Az amerikai kivételesség gondolata gyakorlatilag három évszázaddal korábban már megszületett a puritán telepesek jóvoltából, így Luce nem ütött meg drámaian új hangot. A hangsúly inkább az időzítésen és a körülményeken volt. A háború éveiben a gazdasági válságot maguk mögött hagyó amerikaiakat Luce újra rá akarta ébreszteni, mi is a dolguk a nagyvilágban. Ennek lényege az volt, hogy a látszólag kifogyhatatlan tartalékokkal és potenciállal rendelkező ország váljon a világ „irgalmas szamaritánusává” a világháború utáni időszakban, és hogy az amerikaiak „tényleg újra elhiggyék, hogy jobb adni, mint kapni, és Amerika a szabadság és igazság ideáljainak erőműve”. Luce tisztán ki is jelölte az amerikaiak számára a követendő utat: „Teljes szívvel elfogadni kötelességünket és lehetőségünket mint a világ leghatalmasabb és legéleterősebb nemzete, és ennek következményeképpen a világra gyakorolni befolyásunk teljes erejét, mégpedig olyan célok érdekében, amelyeket megfelelőnek találunk, és olyan módszerekkel, amelyeket megfelelőnek találunk.”¹ A jól megválasztott cím, ami érthetően megfogta az amerikaiak fantáziáját, és az írás témája, ami nagyjából jól mérte fel a II. világháború utáni globális helyzetet, szinte próféciává tette Luce cikkét. 1945 őszén az Egyesült Államok minden szempontból a legerősebb állam volt a földtekén. Az ország különlegesen kedvező helyzetből szemlélhette és irányíthatta az eseményeket, legalábbis a „szabad világban”, és rálépett arra az útra, amelyet Luce is követendőnek tartott; elkezdődött az „amerikai évszázad”.

A rövid amerikai évszázad. Boncolás című nemrég megjelent esszégyűjtemény kiindulópontja is Luce híres 1941-es tanulmánya. Az Andrew J. Bacevich szerkesztői és szerzői munkájával fémjelzett, neves történészek tollából kikerült gyűjtemény címe megadja az alaphangot. A „boncolás” szó mindenképpen arra utal, hogy a könyv szerzői többé-kevésbé egyetértenek abban, hogy a Luce által több mint hetven éve felvázolt idealisztikus

* *The Short American Century. A Postmortem. (A rövid amerikai évszázad. Boncolás.)* Ed. Andrew J. Bacevich. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2012. 287 p.

1 Az eredeti cikk a *Life* magazinban jelent meg 1941. február 17-én. Azóta nyomtatásban elég ritkán lehet rálelni, noha rengeteget hivatkoznak rá. Egyik ritka „újboldi” megjelenése *The Ideas of Henry Luce*. Ed. John K. Jessup. Athenaeum, New York, 1969. 105–120. A bekezdésben található idézetek is innen származnak, e tanulmány szerzőjének fordításában, a 120. és 113. oldalakról. Tudtommal a teljes cikket még sosem fordították le magyarra.

világkép végérvényesen idejét múlta. Bacevich, aki már egyik korábbi könyvének is az *Amerikai kiválóságtudat vége* címet adta,² nem meglepően már a könyv bevezető esszéjében fontos konklúzióra jut, miszerint „Luce megfogalmazásának hasznossága, amely a jelenlegi nemzetközi rend leírására szolgál vagy a jövőbeni amerikai politika vezérelve lenne, mára egyszerűen kimerült” (14. p.). A neves társszerzők – mint például Emily S. Rosenberg, Akire Iriye vagy Walter LaFeber – számos aspektusából világítják meg az „amerikai évszázad” által felvetett problémákat és kérdéseket, és megpróbálnak meggyőző válaszokat adni.

Emily Rosenberg például az „amerikai évszázadot” szélesebb perspektívába helyezi. Azt állítja, hogy a már a 19. században elindult fogyasztói társadalom és az erre épült kiszolgáló- és reklámmechanizmusok – a végeláthatatlannak tűnő források sokszor ésszerűtlen felhasználásával együtt – teremtették meg az alapot a II. világháború utáni időszakra, amikor az Egyesült Államok dominált. De éppen a fogyasztói társadalom igényeiből, valamint annak fenntartó keretét biztosító pénzügyi és termelői szektor profitéséből adódóan az egyre jobban elharapódzó globalizáció egy „fogyasztói évszázadhoz” vezetett, aminek Amerika inkább vesztese lett, és az egész világon megtalálható fogyasztói mánia „végezetül aláasta az amerikai erőt és befolyást” (38. p.). Rosenberg olvasatában tehát Luce „amerikai évszázada” egy jóval korábban megkezdődött piaci folyamat volt, amelyet az amerikai politikai és pénzügyi vezetés nem tudott úgy menedzselni, hogy az Egyesült Államok meg tudja őrizni abszolút vezető státuszát.

Egy másik szerző, Nikhil Pal Singh a faji kérdésre helyezi a hangsúlyt és úgy érvel, hogy az amerikai belpolitikai színtéren megnyilvánuló és régóta fennálló rasszizmus az „amerikai évszázad” kezdetével kiterjedt a világra, ahol a kevésbé civilizáltak tekintett népeknek és országoknak el kellett szenvedni az Egyesült Államoknak a gazdasági és katonai erejére épülő, morálisnak hitt felsőbbrendűségét. David M. Kennedy viszont azt a következtetést vonja le, hogy az amerikai évszázad első hat évtizede „biztonságosabbá, egészségesebbé és boldogabbá tette a világot”, és éppen ezért tartja felmérhetetlennek azt a kárt, amit az unilateralista Bush-korszak idézett elő (37. p.).

Nem is egy tanulmány, mint például Jackson Lears írása is, felerésznt a Luce ominózus tanulmánya előtti időszzakkal foglalkozik. Ez a tény is arra utal, hogy az „amerikai évszázad” egy elasztikus fogalom, és bizonyos felfogásban nem 1941-től vagy 1945-től kezdődik. Az esszé egyébként a politikai filozófia pragmatista-realista irányát követi nyomon a 20. század Amerikájában, és az „amerikai század” – amit „pusztító fantáziának” aposztrofál – nyomán keletkezett kihívásokra adott válaszokat vizsgálja (117. p.). Jeffrey A. Frieden közgazdasági szempontból elemzi az elmúlt bő száz évet. Arra a következtetésre jut, hogy az elsősorban az amerikaiak által megálmodott és szorgalmazott Bretton Woods-i rendszer hallatlan sikere a kompromisszumon és az Egyesült Államok kivételes gazdasági erőfölényén alapult, amit Amerika a világ – legalábbis nyugati felének – gazdasági és politikai rendjének megteremtésére hozott létre. De a 21. század elejére a dolgok megváltoztak, és a szerző szerint a jelenlegi közgazdasági mutatók „egyértelműen jelezték az amerikai évszázad végét” (157. p.).

Walter LaFeber szokásos kritikai észrevétellel illeti Luce „amerikai évszázadát” és az azóta szerinte nagymértékben csődöt mondott amerikai külpolitikát. Ebben az olvasatban az Egyesült Államok egyre növekvő pénzügyi és emberi áldozatokkal próbálta a világ kü-

2 Andrew J. Bacevich: *The Limits of Power. The End of American Exceptionalism*. Henry Holt and Company, New York, 2008.

lönböző területein elérni azt, hogy Luce víziója megvalósuljon, de ehelyett csak fokozatos Amerika-ellenességet és a hazai erőforrások meggyengülését idézte elő.

A könyv leghosszabb esszéjében Eugene McCarragher az amerikai birodalom terjeszkedését taglalja a pénzügyi-gazdasági növekedés összefüggésében. Bemutatja, hogy a legkorábbi puritán napoktól egészen Barack Obama elnökségéig, és valószínűleg azon túl is, az amerikai társadalom, de legalábbis annak vezető rétegei hitrendszerük központi elemeként tekintettek kiválasztottságukra, valamint arra, hogy életformájukat, a kapitalista gazdasági-társadalmi berendezkedést a világ megreformálása érdekében terjeszteni kell. Mindezt persze „javító szándékkal”, hiszen az elmaradott világnak szüksége volt és van az amerikai vezetésre. A kételkedők, akik nem akarták elfogadni az amerikai pénzügyi-gazdasági modellt, kénytelenek voltak megtapasztalni az amerikai erőt. Luce „amerikai évszázada” ebből a szempontból csak egy állomás volt a több évszázados úton, amit az amerikaiak bejártak. John Winthrop, Ralph Waldo Emerson, Albert J. Beveridge, Woodrow Wilson, Walter Lippmann és sokan mások mind elfogadták és hirdették az amerikai kivételesség meglétét és annak üzleti vonatkozását. De mint McCarragher rámutat, Luce írása volt viszont „az amerikai történelem látomásainak egyik legmerészebb hirdetője, olyan ki nyilatkoztatás jellegű írás, amelyik az üzleti királyság földi eljövételét hirdeti” (210. p.).

Bacevich zárszavában arra próbálja felhívni a figyelmet, mintegy összegezve a megelőző írásokat, hogy az Egyesült Államoknak sok veszténivalója van, ha ragaszkodni akar az „amerikai évszázad” rögeszméjéhez. A probléma, mint írja, a kollektív tudatban van, amely csak a pozitív eseményekre hajlamos emlékezni az 1941 óta eltelt időszakból. Míg a II. világháború lezárása és a hidegháború megnyerése valóban amerikai sikertörténet volt, az elmúlt hét évtizedet számos szégyenteljes epizód is kísérte. Végső konklúziójában az „amerikai évszázadot”, illetve a hitet, hogy az még mindig tart, „a valóságtól való menekülésnek” ítéli (239. p.).

A rövid amerikai évszázad fontos és hasznos könyv. Egyfelől több szempontból mutatja be az amerikai küldetéstudat megjelenési formáit, amelyek sokszor nem kézzelfoghatóak. Többdimenziós kritikáját adja ennek a küldetéstudatnak, kiválóságérzésnek és az „amerikai évszázadba” vetett hitnek, és mindezt meggyőzően és korántsem agresszívan teszi. Ugyanakkor felvázolja egy lehetséges alternatíva kereteit, de mint a szerzők közül többen is elismerik, egy ilyen gondolat nem fog nagy hallgatóságra találni az amerikaiak körében. Még a korábbi elnököktől sok szempontból elütni látszó Barack Obama is szilárdan pengeti az amerikai excepcionalizmus húrjait, noha néha valóban látványos lépéseket tesz a mea culpa irányába. Ez a kettősség azonban a legtöbb, ami elvárható. Valószínűleg az „amerikai évszázad” végét, ha ugyan még nem ért véget, az erőviszonyok átrendeződése fogja kikényszeríteni. Az egyre inkább globalizált világban, az egyre nagyobb fokú egymásrataltsághoz, a gazdasági és pénzügyi erőterek elmozdulásával az Egyesült Államok 15–20 éven belül „csak” egy másik erős nemzet lesz, a korábbinál kisebb befolyással. Ha ezt a „presztízsvesztéséget” az amerikai kollektív tudat képes elfogadni és feldolgozni, talán elkezdődhet egy hosszabb amerikai sikertörténet, mindenféle hangzatos jelző nélkül.

Peterecz Zoltán